ISSN -2583-147X(P), Vol.- 8, Issue No. VII, October 2022
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

କେନ୍ଦୁଝର ଗଣ୍ଡଜନଜାତିର ଠାକୁରାଣୀ ଓଷା : ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ

ଉଜସ୍ୱିନୀ ନାଏକ

ଶକ୍ତିକୁ ଉପାସନା କରିବା ଏହି ଠାକୁରାଣୀ ଓଷାର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମାତା ବିଶିରୀ ଠାକୁରାଣୀ ବା ମନସା ଦେବୀ ଏହି ପୂଜାର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବୀ ଅଟନ୍ତି । ଆମ ଦେଶ ଭାରତବର୍ଷରେ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମର ଲୋକବାସ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଏଠାରେ ଶକ୍ତି ପୂଜା ବହୁ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଆସୁଛି । ପୂର୍ବରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମାଧ୍ୟମରେ ମଙ୍ଗଳ ଓ ଅମଙ୍ଗଳକାରିଣୀ ଦେବୀମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଉଥିଲା । ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ଯେ ଦେବୀମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କଲେ, ଦେବୀ ଆଶୁ ଫଳପ୍ରଦାୟିନୀ ହୁଅନ୍ତି । ପୁଣି ଏହି ଦେବୀମାନେ ସମୟାନୁକ୍ରମେ ପୌରାଣିକ କଥାବସ୍ତୁର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାଧ୍ୟମ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ମାତୃକାମାନଙ୍କୁ ପୂଜାକଲେ ବହୁ ଆର୍ଶୀବାଦପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବିଶିରୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୂଜା କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଦେବୀଙ୍କର ଗୁଣଗାନ ଏବଂ ଆର୍ଶୀବାଦ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ପ୍ରାୟତଃ ସମସ୍ତ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଗାଁ ଲୋକମାନେ ଠାକୁରାଣୀ ଓଷା କରି ଥାଆନ୍ତି । ବର୍ଷର ମାର୍ଗଶିର ମାସ ଆରମ୍ଭରୁ ପୌଷ ମାସ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେକୌଣସି ଗୁରୁବାର ଦିନ ଏହି ଓଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ଘଟଗାଁ ବ୍ଲକ ଅର୍ନ୍ତଗତ କଟରାବେଢ଼ା ଗ୍ରାମରେ ଏହି ଓଷା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବଂଶ ପିଢ଼ିପରେ ପିଢ଼ି ଅନୁଯାୟୀ କରି ଆସୁଛନ୍ତି କେଉଁ କାଳରୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଗଣ୍ଡଜନଜାତିର ଲୋକେ ଏହି ଓଷାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛନ୍ତି । ଏହି ଠାକୁରାଣୀ ଓଷାରେ ନୃତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ, ଅଭିନୟ, ଚିତ୍ରକଳା, ତନ୍ତ୍ର, ଯୋଗସାଧନା ପ୍ରଭୃତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଠାକୁରାଣୀ ଓଷା କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ ଗଣ୍ଡଜନଜାତିର ଲୋକେ ବହୁ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହିତ କରିଥାଆନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଏହି ଠାକୁରାଣୀ ଓଷା ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର 'କୋଠୀ ଘର' ଗ୍ରାମର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ରହିଥାଏ । ଝାଟିମାଟି, ଚାଳ ଛପରରେ, ରଙ୍ଗ, ଗୋବର ମାଟିରେ ଲିପାଯାଇ ଝୋଟି ଦିଆଯାଇ ସୁନ୍ଦରକରି ଘରଟିଏ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହା ଦେବୀଙ୍କର ଆସ୍ଥାନ ସ୍ଥଳୀ ଅଟେ । ଜନ୍ମରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଗାଁ ଲୋକଙ୍କର ଏକ ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ । କୃଷିକର୍ମ ପରେ ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ କଟରାବେଢ଼ା ଗାଁର ପଧାନ ବଂଶର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଏହି ଓଷାର ମୁଖିଆ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଦେହୁରିଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ନେଇ ଓଷାର ଆୟୋଜନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଦେହୁରି ଉପବାସ ରହି କୋଠୀଶାଳ ପୂଜା କଳାପରେ ଶିଳ୍ପୀ କୁମ୍ଭାର ଘରକୁ ଯାଇ କ୍ଷୀର ଓ ସିନ୍ଦୁର ଦେଇ ଦେବୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଗୁହାରି କରନ୍ତି । ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ଦିନ ଗ୍ରାମବାସୀ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଯାଇ ଦେବୀଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ଆଣନ୍ତି । ତା' ପରଠାରୁ ଆଠଦିନ କାଳ ପୂଜା, ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ଅଭିନୟ ପରେ ନଅ ଦିନରେ ପୂଜା ବିସର୍ଜନ କରିଦିଆଯାଏ । ଦେବୀ ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଝିଅ, ବୋହୂମାନେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ଗୀତ ବୋଲିଥାଆନ୍ତି । ଗାଉଣୀ ଜଣକ ଗୀତ ଗାଇଲାପରେ ଝିଅ ବୋହୂ ମିଶି ପାଳି ଧରନ୍ତି ।

କଟରାବେଢ଼ା ଗାଁର ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହି ଓଷାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଏହିପରି – ପାତାଳପୁରରେ ଦେବୀ ବିଶିରୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ମହି ରାବଣ ପୂଜା କରୁଥିଲା । ଥରେ ହନୁମାନ ତାଙ୍କୁ ଅପହରଣ କରି ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ଲୁଚାଇଦେଲେ । ଦାସିଆ ନାମକ କେଉଟର ଦୁଇପୁତ୍ର ମାଛ ଧରିଲାବେଳେ ଦେବୀଙ୍କୁ ଭାସିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପାଇଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ନେଇ କୁଡ଼ିଆରେ ପୂଜା କଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହି କେଉଟ ପରିବାରଟି ଦେବୀଙ୍କ କୃପାରୁ ଧନଜନ ଗୋପ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଟକର ମନୁଆପୁରର ରାଜା ଚାନ୍ଦ ସୌଦାଗର ଓ ରାଣୀ ସୋବାଲୀସନ୍‌ଙ୍କର କୌଣସି ପୁତ୍ର ନଥିଲେ, ତେଣୁ ଏହି ରାଜା ରାଣୀ ଦୁଃଖରେ ଦିନ କାଟୁଥିଲେ । କେଉଟ ପରିବାର ପୁତ୍ରମାନେ ଦେବୀଙ୍କ ମହିମା ରାଣୀଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ, ରାଣୀଙ୍କ ମନରେ ଆଶ୍ୱସ୍ତି ଦେଖାଦେଲା । ତା' ପରଠାରୁ ରାଣୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ରାଜ ପ୍ରସାଦରେ ବିଜେ କରାଇ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା କଲେ । ମାତ୍ର ରାଜା ଏହି ସମୟରେ କୈଳାସ ପର୍ବତକୁ ଯାଇ ପୁତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଶିବଙ୍କୁ ତପସ୍ୟା

କରୁଥିଲେ । ରାଜା ଠାକୁରାଣୀ ବିଶିରୀଙ୍କୁ ରାଜ ଉଆସରେ ପୂଜିତ ହେଉଥିବା ଜାଣି ଆସି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଦେବୀଙ୍କୁ ଗୋଇଠା ମାରି ଦୁଇଖଣ୍ଡ କରିଦେଲେ । ଠାକୁରାଣୀ ଅପମାନ ପାଇ ବାସୁକୀ ରଣିଆ ନାମକ କୁମ୍ଭାର ଘରକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ତୁଳସୀ ଚଉରା ମୂଳରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । କୁମ୍ଭାରର ଝିଅ ଦେବୀଙ୍କୁ ଦେଖି ମୂର୍ଚ୍ଛା ହୋଇଗଲା । ପରେ ଦେବୀ ସେହି ଝିଅକୁ ଉଠାଇ ତାକୁ ସାନଭଉଣୀର ସ୍ନେହ ଦେଇ କୁମ୍ଭାର ଘରେ ରହିଲେ । କୁମ୍ଭାର ଘରେ ଦେବୀ ହାଣ୍ଡି, ମାଠିଆ, ଆଟିକା, ପଲମ ଗଢ଼ିବାରେ କୁମ୍ଭାରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏପଟେ ରାଜାରାଣୀ ଦୁଃଖରେ କାଳକାଟୁ ଥାଆନ୍ତି । ରାଜ୍ୟରେ ମରୁଡ଼ି ଦେଖାଦେଲା, ରାଜାଙ୍କର ଗୋଦର ଗୋଡ଼ ହୋଇଗଲା । ରାଣୀ କାଳବିଳମ୍ବ ନକରି ବିଶିରୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କଲେ । ରାଣୀଙ୍କ ଡାକଶୁଣି ମା’ ଠାକୁରାଣୀ ରାଜପୁରକୁ ଆସିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ । ରାଜା ସେହି ବାସୁକୀ ରଣିଆ କୁମ୍ଭାରକୁ ମାଆଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସାତତାଳ ପାଣି, ଚଉଦ ତାଳ ପଙ୍କ, ଗରୁଡ଼ଖମ୍ବର ଅନନ୍ତନାଗ ତଳୁ ମାଟି ଆଣି କୁମ୍ଭାର ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମା’ଙ୍କ ପାଇଁ ଗାଉଣୀ କଣ୍ଠରେ ଲୋକ ଗୀତ ଏହିପରି -

“ସୁନା ଚାଉଁରି ମୁଠି, ଦିଅ ଅପୁଡ଼ି ମାଟି
ବାସୁକୀ ରଣିଆ ମାଗୋ ଧୀରେ ଚଳିଲେ
ସାତତାଳ ପାଣି ମା’ଗୋ ଚଉଦତାଳ ପଙ୍କ
ଗରୁଡ଼ଖମ୍ବ ମା’ ଗୋ ଅନନ୍ତର ନାଗ
ଅନନ୍ତର ନାଗକର ତଳୁ ମା’ଗୋ ମାଟି ଆଣିଲେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ରରେ ମା’ଗୋ କଳସ ଗଢ଼ିଲେ ।”

ଗାଉଣୀଙ୍କ ନାମ- ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପଲେଇ,
ସ୍ଥାନ - କଟରାବେଡ଼ା

ବାସୁକୀ ରଣିଆ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିଲା ସିନା, କିନ୍ତୁ ଦେବୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡଟି ସ୍ଥାପନ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ବହୁ ସମୟ ଗଡ଼ିଯିବାରୁ ରାଣୀ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ । ଏପଟେ ମା’ ଠାକୁରାଣୀ (ବିଶିରୀ) କୁମ୍ଭାର ଝିଅ ସୁବାଦେଇକୁ ଖୁବ୍ ଭଲପାଉଥିଲେ ତେଣୁ ମା’ ସୁବାଦେଇ ରୂପରେ ପୂଜା ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ରାଜା ମଧ୍ୟ କୁମ୍ଭାରକୁ ରାଗିଯାଇ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । କୁମ୍ଭାର କିଛି ଉପାୟ ନପାଇ ନିଜ ଝିଅ ସୁବାଦେଇର ମୁଣ୍ଡକୁ ସାତଖିଅ ସୂତା ଦ୍ୱାରା ଛେଦନ କରି କଞ୍ଚାକଳସ ଉପରେ ସ୍ଥାପନ କରିବାରୁ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।

ରାଜାରାଣୀ ମା’ଙ୍କ କୃପାରୁ ଆନନ୍ଦରେ ଦିନ ଅତିବାହିତ କଲେ । ପୁଣି ରାଜାଙ୍କର ପୂର୍ବପରି କୁକର୍ମ କରିବାର ନୀତି ବଦଳିଲା ନାହିଁ । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ରାଜା ପୁତ୍ର ପାଇସାରିବା ପରେ ଅବହେଳା କଲେ । ମା’ ବିଶିରୀ ରାଜା ରାଣୀଙ୍କ ପୁତ୍ର, କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ବିଜୁଳି ଦ୍ୱାରା ଅପହରଣ କରି ସାନ୍ତାଳୀ ନାମକ ପର୍ବତରେ ନାଗ ରୂପରେ ରଖିଲେ । ଏହାପରେ ରାଜାରାଣୀ ସନ୍ୟାସୀ ହୋଇଗଲେ ଦୁଃଖରେ । ରାଜାଙ୍କ ଗୁଣ ଖରାପ ଥିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଛାଡ଼ିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ନନ୍ଦ ବୋଲି ଜଣେ ଗଉଡ଼ ପାଖରେ ରାଣୀଙ୍କୁ ବନ୍ଧାପକେଇ କିଛି ଅର୍ଥ ନେଇ ରାଜା ଗଲେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ । ବାଣିଜ୍ୟରେ ମା’ ବିଶିରୀଙ୍କ କୋପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରାଜା ବାତ୍ୟାରେ ବହୁ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । ଏମିତି ଅସହାୟ ଭାବରେ ରାଜା ବୁଲି ବୁଲି ଏକ ହାଟରେ ରାଣୀଙ୍କ ସହିତ ପୁନର୍ବାର ଦେଖାହେଲା ଦୁହେଁ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଲେ । କିଛି ଦିନପରେ ରାଣୀ ଗର୍ଭବତୀ ଥିବା ଜଣାପଡ଼ିଲା ରାଜା ରାଣୀଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହ କରି ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ରାଣୀ ନିଜ ସତୀତ୍ୱକୁ ବଜାୟ ରଖିବା ପାଇଁ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତିର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଗାଉଣୀଙ୍କ ମୁଖର ଗୀତ :-

“ତୁମେ କାହା ଘର ଝିଅ ମା ଲୋ
କାହା ଘର ଝିଅ
ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା ଦିଅ ମା ଲୋ
ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା ଦିଅ
ସବାରୀରେ ରାଣୀ ମା ଗୋ, ଧୀରେ ଚଳିଗଲେ
ବାର ଭାଇ ରାଜାଙ୍କୁ ମା ଗୋ,
ଡକାଇ ଆଣିଲେ
ଚାରି ଖମ୍ବେ ବସିଗଲେ
ଚାରି ମନ୍ତ୍ରୀ ବର
ବାକିଂଆ ଖମ୍ବରେ ବସିଲେ, ରାଜା ଦଣ୍ଡଧର
ନ ପୋଡ଼ିଲା କେଶ ତାଙ୍କ ନ ପୋଡ଼ିଲା ବାସ,
ସେହି ଦିନୁ ରାଣୀ ସତୀ ବୋଲି ରାଜା ଜାଣିଗଲେ ।”

ପରେ ରାଣୀଙ୍କର ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନଟି ଜନ୍ମ ନେଲା । ତାଙ୍କ ନାମ ରଖାଗଲା ବୋଲା ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର । ଏହି ରାଜପୁତ୍ର ପ୍ରେମ ବିବାହ କରି ସୁଖରେ ଦିନ କାଟୁଥାଆନ୍ତି । ଗାଉଣୀ ମୁଖରେ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ବିବାହ ଗୀତ ଏହିପରି-

“ଡ଼ିଗିଡ଼ିଗି ବାଜେ ବାଜା ବାହାରିଲେ ମହାରାଜା
ପ୍ରବଳ ସଇନି ଧରି ସଙ୍ଗେ ପରଜା
ଉଜାଣି ନଗରେ ବିଜେ ହେଲେଣି ରାଜା ।”

ରାଜାରାଣୀଙ୍କର ପୁତ୍ର, ପୁତ୍ର ବଧୂକୁ ଅପହରଣ କରି କାଳେ

ବିଶିରୀ ଠାକୁରାଣୀ ନେଇ ଯିବେ, ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ଲୁହାର ପାଚେରୀ ଘେରାରେ ଉଆସରେ ରଖିଲେ । କିନ୍ତୁ ମାଆଙ୍କର କୋପ ଦୃଷ୍ଟି ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ଥିବାରୁ ପୂର୍ବରୁ ସାପ ରୂପରେ ଥିବା ରାଜାଙ୍କର ପୁଅ ଓ କାଳୀନାଗଙ୍କୁ ମା’ ପଠେଇଲେ । ସାପମାନଙ୍କର ଦଂଶନରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର (ରାଜପୁତ୍ର)ର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମୃତଦେହ ଶ୍ମଶାନରେ ନିଆଁରେ ନ ପୋଡ଼ିବାରୁ ନଦୀରେ ଭସାଇ ଦିଆଗଲା । ଶବଟି ଭାସିଯାଇ ନେତେଇ ନାମକ ଘାଟରେ ଲାଗିଲା । ସେଇ ଘାଟରେ ନେତେଇ ନାମକ ଧୋବଣୀ ଲୁଗା କାଚେ, ତେଣୁ ସେ ଘାଟର ନାମ ନେତେଇ ଘାଟ । ନେତେଇ ଧୋବଣୀ ଲୁଗା କାଚିଲା ବେଳେ ତା’ର ଛୋଟ ପୁଅକୁ ତନ୍ତ୍ର ବଳରେ ନିର୍ଜୀବ କରିଦିଏ କାରଣ ତା’ ପୁଅ ତାକୁ ହଇରାଣ ନକରୁ ସେଥିପାଇଁ । ପୁଣି ଧୋବଣୀର କାମ ସରିଲେ ପୁଅକୁ ଜୀବିତ କରି ଘରକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆସେ ସେଦିନ ମଧ୍ୟ ଧୋବଣୀ ଲୁଗା କାଚିଲା ବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରର ଶବଟି ଭାସି ଭାସି ସେଇ ଘାଟରେ ଲାଗିଛି । ଏହି ଶବଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ସେ ତା’ ଘରକୁ ନେଇଗଲା । ନେତେଇର ଏହି ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି କଥା ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରର ସ୍ତ୍ରୀ ଜାଣିପାରି ସ୍ୱାମୀର ଜୀବନ ଦାନ ପାଇଁ ନେତେଇର ଗୋଡ଼ହାତ ଧରି ଗୁହାରି କଲା । ନେତେଇ ଧୋବଣୀ ମାଆ ବିଶିରୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରକୁ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଲେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗାଉଣୀ କଣ୍ଠରେ ଝରିଆସେ :-

“ଡ଼ାକ ଦେବ ସଭାର, ଧର୍ମ ହେବ ବିଚାର
ଲକ୍ଷେ ଦେବଗଣଙ୍କର ସଭା ବସିଥିଲା
ନାଗୁଣୀର ପୁତ୍ର ପାସେ ବିହୁଲା କାନ୍ଦିଲା
ଛଅଯୋଡ଼ା ପୁତ୍ରକୁ ମାତା ବାହୁଡ଼ାଇ ଦେଲା
ଯେଉଁ ରୂପଧରି ମା ଗୋ ସର୍ପଘାତ ହେଲା
ସେହି ରୂପଧରି ମା ଗୋ ବିଷ ହରାଇଲା
ବୋଲା ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ପୁତ୍ର ଉଠିଣ ବସିଲା
ଜୀବନ୍ୟାସ ମନ୍ତ୍ର ମାଗୋ ବୋଲା ଯାଉଥିଲା
ଚଂପକ ନଗ୍ରକୁ ବୋଲା ଫେରିଣ ଆସିଲା ।”

ମାତାଙ୍କ କୃପାରୁ ରାଜାରାଣୀ ଭୁଲ ବୁଝିପାରିଲେ । ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମାମାଗିଲେ ଏବଂ ମାଆ ବିଶିରୀ ରାଜାଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରିଲେ । ଯେଉଁ ପୁତ୍ରକୁ ମାଆ ସାପ କରିଥିଲେ ସେହି ଛଅ ଜଣ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମଣିଷର ରୂପ ଦେଲେ । ମାଆଙ୍କ ଆର୍ଶିବାଦରୁ ପୂର୍ବପରି ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ କାଳକାଟିଲେ ରାଜାରାଣୀ ନିଜ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ବୋହୂ ବିହୁଲା ସୁନ୍ଦରୀକୁ ନେଇ । ସେବେଠାରୁ ରାଜପ୍ରସାଦରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ମାର୍ଗଶୀର ମାସରେ ବିଶିରୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ । ଏହି ଲୋକକଥା ଗୁଡ଼ିକ ଠାକୁରାଣୀ ଓଷାର ମହତ୍ୱକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିପାରିଛି । ଠାକୁରାଣୀ ଓଷାର ପୂଜାବିଧି ଅତି ଆକର୍ଷଣୀୟ । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଅଲଗା ଅଲଗା ପୂଜାବିଧି କରିବାର ପ୍ରଥା ରହିଛି । ଏଥିରେ ବଳି ଭୋଗ ଓ ଶୀତଳ ଭୋଗ ଲାଗେ । ଗ୍ରାମର ଝିଅ, ବୋହୂମାନେ ଉପବାସ କରି ନିଜର ମନସ୍କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ଓଷାବ୍ରତ କରନ୍ତି । ନୂଆ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି ଧୂପଦୀପ, ଫୁଲ, ଅରୁଆ ଚାଉଳ, ନଡ଼ିଆ, କଦଳୀ, ସିନ୍ଦୁର ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୂଜା ସାମଗ୍ରୀ ପୂଜାଡ଼ାଲା ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ଓଷାହାରିଣୀମାନେ ଦେବୀଙ୍କ ମଣ୍ଡପରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ଦେହୁରି ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପୂଜା କରେ । ଶଙ୍ଖ, ହୁଳହୁଳି, ବାଦ୍ୟ, ମହୁରୀ, ଢୋଲରେ ସେ ପରିବେଶଟି ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଗାଉଣୀ ଦେବୀଙ୍କର ମହିମା ଗାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଝିଅ, ବୋହୂମାନେ ପାଳିଧରି (ଘୋଷ) ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି । ଗାଉଣୀ ମଝିରେ ମଝିରେ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ କରି ହାସ୍ୟରସର ମଧ୍ୟ ଅବତରଣ କରେ । ଏହିପରି ସାରାରାତି ହସଖୁସିରେ ବିତିଯାଏ । ଓଷାର ଶେଷଦିନ ଅଗ୍ନି ମନ୍ଥନ ପୂଜା ହୁଏ । ଗ୍ରାମରେ ଏକ ଜଙ୍ଗଲ ପାଖ ଜମିରେ ଖନ୍ଦା ନିର୍ମାଣ କରି ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରାଯାଏ । ଦେହୁରୀ, ଧୂପ, ଦୀପ ଓ ରକ୍ତାବଳୀ ଦେଇ ଖନ୍ଦା ପୂଜା କରନ୍ତି । ଖନ୍ଦାର ଅଗ୍ନିକୁ ଜାଳି ରଖିବାପାଇଁ ସେଥିରେ ଖଇ ବିଞ୍ଚି ଦିଆଯାଏ । କାଳିସୀମାନେ ସେହି ନିଆଁରେ ପ୍ରଥମେ ଚାଲନ୍ତି ଏବଂ ପରେ ଯେଉଁମାନେ ମାନସିକ କରି ଥାଆନ୍ତି ସେମାନେ ଚାଲନ୍ତି । ଏହି ଠାକୁରାଣୀ ଓଷାରେ କାଳିସୀ ଆସନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଶରୀରରେ ଦେବୀ ଆସି ଥାଆନ୍ତି । ଏହି କାଳିସୀମାନେ ତନ୍ତ୍ର ସାଧନା ମଧ୍ୟ ଜାଣି ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଐଶ୍ୱରିକ ଶକ୍ତି ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଆତ୍ମାକୁ ଆବାହକ କରନ୍ତି, ରୋଗ, ବ୍ୟାଧି ଭଲ କରି ପାରନ୍ତି । ଗାଁକୁ ମାଡ଼ି ଆସୁଥିବା ବିପଦକୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଥାଆନ୍ତି । ବିପଦକୁ ରୋକିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବାଟ ବତାନ୍ତି ।

ଏହି କାଳିସୀମାନଙ୍କର ବେଶପୋଷାକ ଏହିପରି ଏମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ସିନ୍ଦୁର, ବେକରେ ଫୁଲମାଳ, ଅଣ୍ଟାରେ ଘାଗୁରି ହାତରେ ଖଣ୍ଡା ଓ ବେତ ଧରି ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଓ ମାନସିକ କରିଥିବା ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଶୁଭ ଅଶୁଭ ବାଣୀ ଜଣାଇ ଥାଆନ୍ତି । ଜଳୁଥିବା ନିଆଁରେ ସେମାନେ ଚାଲନ୍ତି ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କର ସୁରକ୍ଷା ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ନିଅନ୍ତି । ଏହି ଠାକୁରାଣୀ ଓଷାରେ ଗାଉଣୀର ଗୀତ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ସମୂହଗାନ ଗାଁର ଝିଅ ବୋହୂଙ୍କର, ଦେହୁରୀର ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ, ସୁଲଳିତ ସଙ୍ଗୀତ, ପଦ୍ୟାତ୍ମକ ସଂଳାପ ଏହାର ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭବ । ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ଗାଉଣୀ ମା’ଙ୍କର

ମହିମା ଗାନ କରେ । ଶବ୍ଦ, ଧ୍ୱନି, ନାଦ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆବେଗ ସଂଚାର କରେ । ଏହି ଓଷାର ମହିମା କେବଳ କେନ୍ଦୁଝର ଗଣ୍ଡଜନଜାତିଙ୍କ ନିକଟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇନାହିଁ । ଧିରେ ଧିରେ ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ଓଷାର ଶେଷରେ ଛେଳି, କୁକୁଡ଼ା, ମେଣ୍ଢା ମଧ୍ୟ ବଳି ଦିଆଯାଏ ମା'ଙ୍କ ନିକଟରେ । ଗଣ୍ଡଜନଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନଧର୍ମୀ ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଦିଗଟି ପ୍ରକାଶ କରି ଠାକୁରାଣୀ ଓଷା ଲୋକ ସମାଜର ଚିତ୍ର ପ୍ରତିଫଳିତ କରିଛି; ଇତିହାସ ଓ ପରଂପରାକୁ ମନେ ରଖିବାର ସୁଯୋଗ ଦେଇଛି । ସଂପ୍ରତି ଏହି ଓଷାର ମହତ୍ୱକୁ ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ ଭିଡ଼ିଓ ସୁଟିଙ୍ଗ, ରେଡ଼ିଓ, କେନ୍ଦ୍ରରେ ଏହାର ସୁଲଳିତ ସଙ୍ଗୀତ ପରିବେଷଣ ଓ ସାଂସ୍କୃତି ଉତ୍ସବରେ ଆଲୋଚନା ଚକ୍ର ଆୟୋଜନ କରାଯାଉଛି । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା, ମନୋରଂଜନ, କର୍ମ ସଂସ୍କୃତି ଓ ସାମାଜିକ ସହାବସ୍ଥାନ ଏହାର ଚିରନ୍ତନ ସ୍ୱରୂପ, ଏହା କେନ୍ଦୁଝର ଗଣ୍ଡଜନଜାତିର ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରଂପରାରେ ଏକ ମହାନ ବିଭବ ଅଟେ ।

ଗାଉଣୀ ମୁଖରୁ କିଛି ଗୀତ :-

"ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ ମାଲୋ ବଂଶୀ ବଦନ
ଦେବୀ ମାତା ପଳେଇ ଗଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଭୁବନ
ମା'ଲୋ ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ
ଇନ୍ଦ୍ରର ରାଜା ତେଣେ ପଚାରି ବୁଝିଲେ ଯେ
ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ ମାଲୋ ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ
ଦେବୀ ମାତା ପଳେଇ ଗଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଭୁବନ
x x x
ଦିନେ ନାଇଁଆସ ଭାଣିଜୀ
ଆସିଲ ବୋଇଲେ ଯେ
ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ ମାଆଲୋ ବଂଶୀ ବଦନ
ଦେବୀ ମାତା ପଳେଇ ଗଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଭୁବନ
କାହିଁକି ଆସିଲ ଭାଣିଜୀ କୁହ ଗୋ ବଇଲେ
ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ ମା'ଲୋ ବଂଶୀ ବଦନ
ଦେବୀ ମାତା ପଳେଇ ଗଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଭୁବନ
x x x
ମାୟାରେ ଦେବୀ ପୁଣି ବଚନ ଭାବିଲେ
ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ ମାଆଲୋ ବଂଶୀ ବଦନ
ଦେବୀ ମାତା ପଳେଇ ଗଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଭୁବନ ।"

ଗାଉଣୀକ ନାମ - ସନାତନ ମହାକୁଡ଼, ଗ୍ରାମ - ଘୁଣ୍ଟୁଝୁରୀ

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧) ଦାଶ ସାବିତ୍ରୀ, 'ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ନୃତ୍ୟ ପରମ୍ପରା, କଣ୍ଢେଇ ଘର, ଆନନ୍ଦ ଆଶ୍ରମ, କୁଟାରିମୁଣ୍ଡା, ଖମାର, ଅନୁଗୋଳ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୦୯, ପୃ-୪୯ ।

୨) ଗୋଁଡ଼ ସାଂସ୍କୃତିକ ସମାଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, "ଷଡ଼ବଂଶୀ ନିୟମାବଳୀ" ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୫, ପୃ-୧୫ ।

ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ :

ନାୟକ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ଗ୍ରା - କଟରାବେଢ଼ା, ଜି - କେନ୍ଦୁଝର
ନାୟକ, ମେନକା, ଗ୍ରା - କଟରାବେଢ଼ା, ଜି - କେନ୍ଦୁଝର
ନାୟକ, ସୁବାସିନି, ଗ୍ରା - କଟରାବେଢ଼ା, ଜି - କେନ୍ଦୁଝର
ପଳେଇ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଗ୍ରା- କଟରାବେଢ଼ା, ଜି - କେନ୍ଦୁଝର
ନାୟକ,ନିଶାକର, ଗ୍ରା-ଗୋବରାବେଢ଼ା, ଜି - କେନ୍ଦୁଝର
ମାନସିଂ, ଯଶୋଦା, ଗ୍ରା - ବଡ଼ଜିଉଳି, ଜି - କେନ୍ଦୁଝର
ମହାକୁଡ, ସନାତନ, ଗ୍ରା-ଘୁଣ୍ଟୁଝୁରୀ, ଜି-କେନ୍ଦୁଝର

ଗବେଷିକା
ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ
ରମାଦେବୀ ମହିଳା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର